

УДК 315.774

Анатолій Миколайович Кузьменко

ОПЕРАТИВНА ОБСТАНОВКА НА ЄВРАЗІЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ НА РУБЕЖІ 2010 РОКУ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ БЕЗПЕКИ

Вступ

Актуальність теми. 1—2 квітня 2009 року в Лондоні відбулася визначальна подія — самміт “Великої двадцятки”. Головною метою зібрання “сильних світу цього”, як було оприлюднено у ЗМІ, — пошук шляхів виходу із глобальної фінансово-економічної кризи. Результати проведених дискусій достатньо обнадійливі — на самміті лідери найпотужніших центрів геополітичної сили досягли певного порозуміння: нинішні загальносвітові проблеми суверени в особі найпотужніших держав світу мають розв’язувати мирним шляхом у формі співробітництва з дотриманням усіх норм міжнародного публічного права. У зв’язку з цим, світове співтовариство отримало надію, що все має бути гаразд. Проте, виникає риторичне запитання — від чого тимчасово було убезпечено людство цього разу.

Для того, щоб дати відповідь на це та інші проблемні питання, котрі характеризують оперативну обстановку на геостратегічному (військово-політичному) рівні, необхідно звернутися до попереднього досвіду людства. Це необхідно зробити задля того, щоб мати можливість реально оцінювати поточні та майбутні події, визначати і прогнозувати в них поведінку партнерів, конкурентів і ворогів, моделювати відповідні перебіги подій у сучасних міжнародних відносинах, а також рівень можливих та/або реальних ризиків, викликів, небезпек і загроз безпеці суспільства, держави і особистості. А головне — як розвиватиметься у цих умовах право міжнародної

безпеки та взагалі відродиться, нарешті, у міжнародному співтоваристві звичка вирішувати міжнародні проблеми на принципах сили міжнародного права, а не з позиції права сили. Чи зміниться щось з приходом до влади у Сполучених Штатах нетрадиційного, тобто не англосакса, Президента Барака Обама на користь права у зовнішній політиці сучасних суверенів? Чи піде у минуле започаткована Гаррі Труменом у 1946 році у Фултоні епоха агресивного американського гегемонізму, продовжена його наступниками Рональдом Рейганом, Джеммі Картером, Джорджем Бушем-старшим, Біллом Клінтоном і Джорджем Бушем-молодшим?

У даній статті ставиться за *мету* продемонструвати авторський теоретико-методологічний підхід до оцінки, аналізу і прогностичного моделювання сценаріїв розвитку сучасних міжнародних відносин. Поставлена мета визначає необхідність реалізації низки *завдань*: 1) оцінка, аналіз і узагальнення отриманих результатів дворічного дослідження оперативної обстановки на міжнародному просторі; 2) визначення наявних змін у сфері сучасної міжнародної і регіональної безпеки та тенденцій їх розвитку, особливостей та рівня розробленості сучасного теоретико-методологічного підґрунтя і правового забезпечення державної політики США, держав НАТО, Франції та інших держав ЄС, Китаю, Росії, держав СНД, Центральної Азії, Індії, Пакистану, Ірану та інших зацікавлених центрів геополітичної сили у сфері безпеки, адекватність їх вимогам рішень Квітневого-2009 Лондонського самміту “Великої двадцятки”.

**1. Сутність, місце і роль
Квітневого-2009 року Лондонського
самміту “Великої двадцятки”
у формуванні оперативної обстановки
у сфері міжнародної безпеки**

Нинішня оперативна обстановка визначається низкою подій різного часу і різного рівня, проте вони утворюють ланцюжок реальних чинників, котрі суттєво позначилися на породженні та темпах розвитку відповідних далекосяжних тенденцій, а саме: стратегічного значення.

Епохальною подією, станом на квітень 2009 року, — є завершення повної заміни політичних лідерів — перших осіб на державних посадах у Федеративній Республіці Німеччині (Ангела Меркель), Французькій Республіці (Ніколя Саркозі), Російській Федерації (Дмитро Медведєв) та Сполучених Штатах Америки (Барак Обама), — головних нині найбільш активних геополітичних гравців, не обтяжених минулим часів “холодної війни”, генеральним завданням яких є визначення нових загальних правил геостратегічної гри за світове лідерство, принаймні на першу чверть ХХІ століття.

Для того, щоб зрозуміти значення приходу до влади Ангели Меркель у Німеччині і Ніколя Саркозі у Франції необхідно зробити невеликий екскурс в історію.

Після завершення “холодної війни” в Європі намітилися виразні тенденції руху до євроконтиненталізму, що штовхало держави, які входять у ЄС, до політики, незалежної від атлантичного співтовариства на чолі із США. При збереженні подібної тенденції, що оформилася в роки “холодної війни”, Атлантичне співтовариство було б неминуче розколоте, і держави Західної Європи могли б проводити власну політику без оглядки на Вашингтон. При цьому стовпами євроконтиненталізму виступали саме Франція і Німеччина. Колишні лідери цих держав — правий голліст Жак Ширак і соціал-демократ Шредер, незважаючи на розбіжності у власних політичних платформах, зуміли консолідуватися саме на геополітичній базі будівництва євроконтиненталізму. І для Росії це був, безумовно, позитивний чинник. Російський президент В. Путін виявив себе прихильником подібної концепції, підтримуючи прагнення ЄС до максимальної незалежності від США.

У результаті стала виразно намічатися геополітична вісь Париж — Берлін — Москва (Страсбурзький трикутник, 1996 р.), що викликало справжню істерію у Вашингтоні. По одинці зазначені держави не становлять загрози для зовнішньої політики США. Проте, навіть їхні наміри про об’єднання вже створювали таку загрозу. І в США всерйоз зайнялися “розв’язанням цієї проблеми”.

Одним з найважливіших кроків у цьому напрямку було розхитування політичних еліт Франції і Німеччини, що Вашингтонові в цілому вдалося.

У Німеччині американці з величезним перенапруженням, але все-таки зуміли здолати Шредера і проштовхнути на посаду канцлера проатлантистські налаштовану Ангелу Меркель.

Після цього і у Франції класичного голліста Ширака змінив атлантист Саркозі — типовий представник проамериканського лобі. Зміни, що відбулися, поставили під загрозу всю концепцію євроконтиненталізму. Адже саме Франція і Німеччина були рушійними силами цього процесу в Європі. Роль же, приміром, Італії або Великої Британії на континенті ніколи не була вирішальною. США одержали важливу тактичну перемогу. І все-таки ситуація не є незворотною, і після наступних виборів усе може повернутися назад.

За визнанням російських і деяких європейських аналітиків, перемога на президентських виборах у Франції саме Ніколя Саркозі — явище скоріше негативне, як для Росії, так і для Євросоюзу. Варто очікувати значного охолодження у відносинах між Росією і Євросоюзом. Після відходу Шредера і Ширака в Європі просто не залишилося реальних сил, на підтримку яких могла б розраховувати Росія. Склалася ситуація — це частина загальної стратегії атлантистів щодо “добивання” Росії до 2008 року. Стрімке погіршення геополітичної ситуації навколо Росії не є спонтанним. За всіма останніми подіями чітко простежується певна мета: не допустити встановлення сприятливого багатополярного світу. Кремль виявився в облозі. Французько-німецька континентальна Європа була ядром зовнішньополітичної легітимації Володимира Путіна, якого цілком можна назвати європеїстом і євроконтиненталістом. Для нього така підтримка була надзвичайно важлива, у тому числі й для забезпечення наступності. Тепер всі напрацювання ставляться під сумнів.

Друг віце-президента США Дика Чейні Ніколя Саркозі, який орієнтується на американських неоконсерваторів, їздив зустрічатися з Дж. Бушем-молодшим перед президентськими виборами, тепер змушений сприяти реалізації американської стратегії, спрямованої на розвал Європи. Для цього вже створено Союз середземноморських держав з Францією на чолі. Зазначений крок має потягти за собою утворення окремих регіональних блоків — Північноєвропейського, Скандинавського, Німецько-австрійського, Східноєвропейського, що може спровокувати розпад Євросоюзу. Після цього європейці мають вишикуватися у фарва-

тері проамериканської політики, почати підтримку русофобських держав санітарно-го кордону і “кольорові” режими в СНД.

Природно, як і потрібно було очікувати, 17 березня 2009 року Національні збори Франції уклали рішення про підтримку уряду в питанні повернення держави до військової структури НАТО. Таким чином, Президент Ніколя Саркозі одержав “добро” політичної більшості на реалізацію давно виношуваних планів щодо відновлення повноцінного членства в Альянсі — після сорока з лишнім років з моменту його добровільного обмеження. Висловлювалася думка, що оформлення повернення Франції до військової структури НАТО може відбутися вже на Квітневому самміті організації. Прагнучи збільшити свій вплив у європейських структурах, Н. Саркозі має намір цілком відновити членство своєї держави в НАТО, одночасно підсилити у такий спосіб свою політичну залежність від США.

Зазначена проблема назрівала давно, і вона пов'язана, насамперед, з тими амбіціями, які Франція має як одна з провідних держав Європейського Союзу, котра претендує на лідерство. Разом із Німеччиною, як відомо, Франція становить або покликана становити — рушійну силу європейської інтеграції. І, звичайно, французи хотіли б підсилити свої позиції не тільки як внутрішній мотор, а й через зовнішньополітичне посилення Європейського союзу, через перетворення його в актора глобального значення, через спробу перетворення Євросоюзу у квазі-наддержаву — на противагу тиску США. Проте, зазначене прагнення — відігравати роль держави, що творить світову історію, через посилення Євросоюзу та його ролі — постійно наштавхується на проблему неучасті Франції у військовій структурі НАТО.

Власне кажучи, французи формально вже беруть участь у декількох операціях НАТО, у тому числі і за межами Євросоюзу, за межами зони відповідальності НАТО, зокрема, в Афганістані. Для того, щоб реалізувати свої амбіції щодо повного геополітичного впливу, для того, щоб брати участь у прийнятті рішень на найвищому рівні, французи в особі Саркозі визнали за необхідне повернутися у цю військову структуру, тобто відмовитися від тієї самоізоляції, на шлях якої у свій час вступив Де Голль. Але Де Голль так зробив у відповідь на тиск США і проти того, що Франція не відіграє самостійної ролі і є деяким додатком — незважаючи на те, що це Велика держава: має на увазі й членство в Раді Безпеки ООН, і ядерний потенціал тощо.

Багато в чому Саркозі підтримує Сполучені Штати, але одночасно прагне вести

свою гру. У цьому і виявляється подвійність нового французького президента. У цьому виявляється вся нинішня політика французького керівництва. З одного боку начебто самостійна, а з іншого боку — під контролем США. Прагнення повернутися до військової структури НАТО теж віддзеркалює цю подвійність: хочуть бути в НАТО і не підкорятися американцям. У цьому аспекті, звичайно, “деголлівська” дилема не розв'язана. З одного боку ці протиріччя не ослабнули, а з іншого — і позиції Франції до кінця не зміцнилися.

Проте проблема повернення Франції до повноцінного членства у НАТО не так вже й проста: французька сторона наполягає на посаді другої особи в організації — Командувача Південним флангом НАТО, проте американці поки що з цим не можуть погодитися. Саме не вирішення цієї проблеми вже раз, у 1985 році, поховало ідею французького повернення до НАТО. Крім того, не можна забувати й про те, що французи не мають намірів повертати свій ядерний потенціал під керівництво об'єднаного командування Альянсу.

Одночасно американці всіма силами роблять все, щоб у Європи не існували відособлені формування, які б вийшли з-під контролю НАТО.

Незважаючи на проблему німецько-французького конкурування за лідерство в ЄС, лінія розколу Євросоюзу проходить не по лінії “Франція — Німеччина”, а по лінії “Стара Європа — Нова Європа”. По усіх великих і насправді важливих питаннях, що стосуються майбутньої противаги Сполученим Штатам, як французи її собі уявляють, вони виступають солідарно з німцями — на противагу так званим “новим європейцям”, а саме: країнам Прибалтики, Польщі, частково Чехії і т. ін. Якщо, так звана, Нова Європа у захваті сприйняла ідею про ПРО і, більш того, намагається зараз цей процес прискорювати, незважаючи на те, що у США наміри реалізації цього проекту поменшали, то держави Старої Європи, насамперед Німеччина і Франція, із самого початку не хотіли обговорювати це питання в тому ключі, чи вони “за”, чи “проти”, щоб не дати приводу для докорів — і в цьому вони були солідарні.

Їхня позиція щодо розміщення ПРО вичікувальна, але при цьому скоріше негативна, чим позитивна. Тому що, незважаючи на всі нюанси, до яких відноситься, наприклад, недавня газова декларація з Україною, і Німеччина, і Франція все-таки дорожать відносинами з Росією. Вони не хочуть надмірного загострення відносини з Москвою, надмірного тиску на її інтереси. У цьому вони солідарні, і в цьому вони розходяться з іншими.

Питання формування власних збройних сил ЄС, звичайно, також відкладається на невизначений термін. Треба додати, що це протиріччя Старої і Новий Європи, у тому числі і з приводу збройних сил, уміло використовується, і навіть більш того, воно створене, сформоване і підтримується, звичайно, США. Це давня історія — ще з часів ЗЕС (Західноєвропейському Союзу): свого часу США не дали можливості відбутися збройним силам ЗЕС. Американці всіма силами — а сил у них поки що вистачає — протидіють тому, щоб у Європи існували відособлені від контролю з боку НАТО військові формування. Цього не буде не лише найближчим часом, а й у більш далекій перспективі

Таким чином, по-перше, прихід до влади у Франції Ніколя Саркозі ознаменував перемогу французьких атлантистів над континенталами, послідовниками Шарля де Голля, — як наслідок заяви нового керівника Франції про доцільність повернення французьких збройних сил до лав НАТО; у Німеччині прихід Ангели Меркель також ознаменувався аналогічним чином перемогою проатлантистські налаштованих політичних кіл ФРН. Обидві події достатньо подають надій для американської експансії в Європі, проте традиції, закладені попередніми правлячими колами і стратегічні цілі (домінування в Європі без американців) достатньо негативно впливають і впливатимуть на відносини із США не лише на двосторонньому міждержавному рівні, а й взагалі на відносини по лінії ЄС — США, що є не на користь американських геополітичних проєктів. Крім цього, росіянам вдалося створити політико-економічний механізм, котрий здатний нейтралізувати намагання американців досягти порозуміння з французами і німцями у стратегічних питаннях. Зі свого боку, німецькі та французькі партнери дуже вигідно використовують російський чинник як інструмент протидії американській експансії в Європі.

По-друге, у Москві відбулася формальна зміна керівника держави. Проте, з приходом до влади Д. Медведєва розпочався новий етап у стратегічному розвитку РФ — це намагання затвердитися в якості визнаного поки що європейського значення геостратегічного лідера, з яким необхідно рахуватися при плануванні та здійсненні геополітичних проєктів будь-якого формату. Як свідчать оцінки фахівців, нині росіяни мають достатній економічний і геостратегічний потенціал для реалізації зазначених як короткострокових, так і далекосяжних заходів. Крім того, кардинальна зміна політичних сил на владному олімпі у Вашингтоні

створює, принаймні у середньостроковій перспективі сприятливі для росіян умови.

По-третє, з одного боку, прихід до влади у Сполучених Штатах демократів у форматі, який нині формується Бараком Обамою, свідчить про те, що провідні політичні та ділові кола США поклали край правлінню політичних сил, забарвлених конфронтаційними рудиментами “холодної війни”. Крім того, політика “кольорових революцій”, яка проводилася останніми роками Президентом Дж. Бушем-молодшим і його однопартиємцем Дж. Маккейном, довела, що політична, ідеологічна, культурологічна і фінансово-економічна експансія є більш ефективною у порівнянні з військовою експансією. Остання нині менш популярна і економічно обтяжливіша. Саме призупинення “кольорового” руху, з відходом від активної політики Дж. Маккейна, знизило напруження в російському керівництві щодо можливого втручання американців у внутрішні справи РФ у формі “кольорової революції”.

З іншого — нинішня адміністрація Б. Обами не має можливості здійснювати зовнішню політику США за традиційними для американців методами, тому що вони ще при попередниках вичерпали свій ресурс. Крім того, традиційно основний конкурент — Росія — останніми роками на тактичному рівні здійснила низку дуже важливих попереджувальних заходів, які змінили на користь росіян ситуацію у європейській частині СНД, на Кавказі та у Середній Азії, одночасно значно ускладнили ситуацію для американської присутності та реалізації неоконсервативного геопроєкту “Нове американське століття”.

Так, “примушення Грузії до миру” у Північній Осетії та Абхазії поставило остаточну крапку якщо не у поверненні втрачених геостратегічних позицій, то принаймні знятий психологічний чинник — нове керівництво Росії усвідомило, що її французькі та німецькі партнери й на далеку перспективу приховано санкціонуватимуть будь-які заходи для зменшення американського впливу і присутності у зоні так званої “російської оперативної відповідальності”.

Наступним кроком стала “газова війна” з Україною. Незважаючи на відповідні незручності росіянам вдалося достатньо дискредитувати українську сторону, принаймні достатньо довго нам прийдеться виправдовуватися перед державами Європейського Союзу. Крім того, Україна, принаймні на десять років втягнута в економічну залежність від Росії, навіть якщо вдасться знайти альтернативу російській 5-ти мільярдній позиції. Економічний зашморг і недовільне ставлення Франції, Німеччини та інших держав ЄС мають у недалекій перспективі

значно зменшити непоступність, зокрема у питанні щодо присутності в українських територіальних водах військової бази Чорноморського флоту. Крім того, створені реальні передумови значного політико-економічного тиску на українське керівництво та для стимулювання в Україні дестабілізаційних процесів.

Наступними кроками підготовки для розвитку відносин з новою американською адміністрацією — нещодавнє засідання Вищої держради Союзу держав, а також ОДКБ і ЄврАзЕС, котрі ознаменували позитивні для Росії зміни не лише на регіональному пострадянському просторі, а й в контексті подальшого розвитку міжнародної обстановки взагалі та в Центральній Азії зокрема.

Ліквідація американської військово-повітряної бази “Манас” в Киргизстані в обмін на 2-х мільярдну позику, юридичне оформлення створення об’єднаних збройних сил ОДКБ і конкретні практичні пропозиції з надання суттєвої фінансової допомоги членам ЄврАзЕС, створюють умови значного обмеження американської присутності в регіоні, ускладнюють військову діяльність коаліційних сил в Афганістані, а найбільш важливе те, що зазначені російські заходи значною мірою стримують політико-дипломатичну активність США в пострадянських республіках Центральної Азії.

Крім того, росіяни, намагаючись перехопити ініціативу у розбудові нового етапу російсько-американського співробітництва висловилися бути посередниками у налагодженні Б. Обамою сприятливих відносин з керівництвом Ірану. Проте, російська сторона не має намірів рішуче підтримувати американців у силовому тиску на іранську сторону, а також жертвувати нинішнім рівнем російсько-іранського партнерства заради покращення відносин з адміністрацією Б. Обами.

Зазначені обставини створили достатні переваги росіянам у переговорах президентів РФ і США, котрі безпосередньо відбулися 1—2 квітня 2009 року в Лондоні на самміті “Великої двадцятки”.

Виходячи з викладеної вище оцінки наявних регіональних і світових тенденцій, треба мати на увазі, що Російський інститут оборонних досліджень пропонує правлячій еліті Росії продавати ядерну і ракетну технологію Ірану, якщо НАТО здійснить на практиці своє розширення на Схід. Розглядається також можливість утворення військового альянсу з Іраном з наступним розміщенням російських військ у районі Перської затоки та Ормузької протоки.

Російські аналітики вважають, що керівництво Ірану досить вільне від впливу за-

хідних політичних і економічних доктрин під час прийняття відповідних рішень, виходить з національних інтересів країни. Іран, з огляду на свою самостійність — реально протистоїть спробам побудови однополюсного пострадянського світу. Це тому, що лише Китай, Індія та Іран мають достатні економічні та фізичні можливості, а також необхідну політичну волю і свободу дій для незалежного розвитку. Всі інші ключові держави — від європейської об’єднаної Німеччини до азіатської Індонезії — нині вбудовані, хоч і в різній мірі, в ті чи інші структури нового світового порядку. І будь-які проекти їх самостійної участі у великій геополітичній грі передбачають досить тривалі перехідні процедури.

Іран, природно, здатен зрозуміти труднощі Росії та усвідомити спільність геополітичних інтересів. Він не підтримував сепаратистів у Росії (бо сам стикається з такою ж самою проблемою), не прагне розпалювати пожежу в персомовному і промосковському Таджикистані й взагалі в Середній Азії, він не бажав торжества руху “Талібан” в Афганістані, який сформований і фінансується Саудівською Аравією, Пакистаном і Сполученими Штатами. Чинячи опір військовій присутності у Перській затоці непростих західних “миротворців”, Тегеран не схвалює і їх просування в Європі у напрямку російських земель.

Під час геополітичної оцінки значення Ірану та його ролі у подальших міжнародних процесах необхідно враховувати особливі відносини між китайським та іранським керівництвом, їх обоюбісну антизахідну, антиамериканську спрямованість.

Російське керівництво добре розуміє особливу соціальну загрозу операцій інформаційно-психологічної війни. Для вирішення порушеної проблеми російська правляча еліта не лише приділяє багато уваги, а й всіяко сприяє створенню міцної державної системи протидії інформаційно-психологічній агресії у будь-яких її формах. У Росії на достатньо високому фаховому рівні розробляється державна стратегія інформаційного протистояння в особливих умовах (в умовах ІВ та у період загрози), а також вдосконалюється система організації та діяльності органів влади та державного управління для реалізації положень державної стратегії.

У стратегічній концепції інформаційного протистояння в умовах використання іноземними державами та іншими учасниками інформаційного протистояння акцій, заходів інформаційно-психологічної агресії та спеціальних інформаційних операцій інформаційно-психологічної війни у політичних цілях враховуються чинники, які форму-

ють облік сучасного світу, глобального інформаційного суспільства та системи соціальних інформаційно-психологічних відносин: 1) глобальна інформатизація; 2) глобалізація; 3) інформаційна геополітика та геополітична конкуренція; 4) безпека; 5) чинники, що породжуються взаємозв'язком змін у інформаційному суспільстві та інформаційній політиці, яка реалізується в цьому суспільстві.

2. Центральнаазіатський регіон — центральне місце перетину головних геостратегій сучасних світових центрів сили

Драматичні зміни в різних регіонах Євразійського континента особливо виділяють Центральнаазіатський регіон. Події та процеси геостратегічного значення, що набирають оберти останніми роками у зазначеному регіоні, безумовно, дають підстави робити висновки, що наприкінці 2009 р. — початку 2010 р. намітилася стала тенденція у розвитку особливого характеру геостратегічних відносин, котрі надаватимуть найбезпосередніший вплив і формуватимуть основу нової світової політики у сфері безпеки.

Майбутнє Центральнаазіатського регіону стало одним з найактуальніших тем сучасних геостратегічних досліджень через низку відомих чинників:

- особливої уразливості регіону до викликів і загроз глобального характеру (зміна клімату, земельний ресурс, водний баланс, продовольство тощо);
- позиціонування сил протидіючих в зоні “зіткнення цивілізацій”, утворення поясів нестабільності, зон взаємодії конфліктуючих геополітичних феноменів (Хартленд — Рімленд) тощо;
- зосередження ключових стратегій провідних держав Заходу і Сходу щодо здійснення зовнішньої експансії при найрізноманітнішій мотивації.

Початковими даними для будь-якого прогнозу вбачаються такі:

- ресурсне багатство регіону;
- потенційні геополітичні можливості, які дають контроль над ним;
- очевидна слабкість абсолютної більшості (якщо не всіх) місцевих режимів.

Саме зазначені три чинники (при офіційній антитерористичній мотивації як “легенди”) зумовили: 1) нинішню присутність там Західного військового контингенту і Західного бізнесу; 2) військовою присутність Китаю (при сильній економічній інфільтрації в регіон), яка є, швидше, латентною, більше заснованою на військово-технічній співпраці та створенні певних інституційних протидіючих експансії Заходу, котра розпочалася ще задовго до припинення блокового протистоян-

ня по лінії “Схід-Захід”. Саме зазначена латентність визрівання геостратегічних протиріч і переростання прогнозів багатьох аналітиків (перші з яких робилися аналітиками ще на межі 1980-1982 рр.) в реальність сьогодні здатна повернути нинішню Центральну Азію в стан Середньої Азії.

Держдепартамент США давно кваліфікує ЦА (включаючи Прикаспійський регіон) у вузькому значенні як “субрегіон Близького Сходу” і “зону особливих, стратегічних інтересів США” (тобто, розглядає його, у тому числі, як “другу каністру палива”, необхідну на додаток до першої (регіон Перської затоки і прилеглих до нього держав); а у широкому — як рубіж, на якому повинна бути зупинена “горизонтальна” експансія Китаю, як лідера Азії.

Існує маса планів (найвідоміший — “Велика Центральна Азія”), націлених на формування прийнятної для Заходу, насамперед для США (поки що єдиної визнаної супердержави світу), інфраструктури регіону (в класифікації держдепартаменту США до пострадянської “п’ятірки” додається Афганістан, який останніми роками, практично, завжди фігурує в геополітичній ув’язці з Пакистаном як “Афпак”).

Наймасштабніші фрагменти прогнозів майбутнього (10—15 років), змодельованих аналітиками найбільших країн регіону і головних геостратегічних гравців, — збігаються. Вони мають такий вигляд:

- глобальна конкуренція ключових “центрів сили” завтрашнього світу моделюється такою схемою: США, Велика Європа (ЄС + Росія) і Китай;
- регіональна конкуренція в ЦА моделюється геополітичним трикутником Захід (США, держави НАТО + Франція та інші держави ЄС) — Росія — Китай);
- традиційні (з часів англійської колонізації) “види сукупного Заходу” на Індію і класичні відправні точки впливу на ситуацію в Азії (до яких відносять Афганістан);
- перерозподіл “радянської спадщини”, що продовжується (в якому Росія є всього лише пересічним гравцем). Проте, як вже зазначалося автором вище, з квітня 2009 року вплив на цей регіон традиційного багатовікового модератора ситуації — Росії — істотно видозмінюється по висхідній);
- невизначеність результату афганської кампанії Заходу — перш за все, у військовому і політичному аспектах;
- нарешті, кліматично-екологічна невизначеність (одним із наслідків якої може бути лавиноподібне наростання негативних чинників, котрі потребують оригінальних сценаріїв реагування).

Таким чином, класичні схеми та прогнози розвитку регіону базуються, в цілому, на конфліктному у наявному геополітичному трикутнику: Захід (на чолі зі США, НАТО, Франція та інші держави ЄС) — Росія — Китай, залишаючи країнам ЦА долю позиціонуючих як відносних величин сучасної повоєнної (після “холодної війни”) геостратегічної гри. Проте, чинником майбутнього все більшою мірою є політико-стратегічна активність країн регіону, які відбудовують багатовекторні зовнішні комунікації.

Казахстанський чинник. У цьому значенні (і в багатьох інших) лідирує Казахстан, який проводить саму збалансовану політику, підкріплену територіальним і ресурсним потенціалом. Проте, безпрецедентне залучення “американського чинника” в економіку держави (яку у Вашингтоні вже починають вважати наполовину своєю) і перманентний політичний шантаж вищого казахстанського керівництва з боку Заходу (перш за все, США — “справою Гиффена”) робить положення Казахстану, щонайменше, двозначним. Більшість експертів вважає, що наступні покоління казахстанських політиків можуть бути ще більш залученими до Західних схем розвитку Центральноазиатського регіону і спонукатимуться на більше дистанціювання від Росії (всі найбільші економічні проекти Республіки Казахстан спрямовані на диверсифікацію міжнародних зв'язків, що визначається у даному контексті багатьма аналітиками потенційним зменшення залежності від Росії).

Проте, більш прискіпливий аналіз наявної інформації свідчить про те, що, незважаючи на певне посилення тенденцій прозахідної орієнтації зовнішньополітичного курсу Республіки Казахстан (РК), викликане, зокрема, прагненням отримати всебічне сприяння ініціативам і діям офіційної Астани під час головування в ОБСЄ у 2010 році, — Росія залишатиметься основним стратегічним партнером РК.

Зазначене твердження ґрунтується на таких аргументах: 1) особливі природні умови (великі степи, пустелі тощо); 2) територіальна розірваність між групами компактного розселення мешканців; 3) декілька тисяч кілометрів сухопутного державного кордону з РФ; 4) наявність російських військових об'єктів стратегічного базування (космодром “Байконур” тощо), які ліквідувати або взяти на свій баланс у найближчі десятиліття не реально і недоцільно з мотивів тієї ж безпеки у стратегічному вимірі; 5) несприятливий демографічний чинник — значний фрагмент російського населення, недостатня навіть загальна кількість населення для організації самооборони держави і захисту державних кор-

донів, а також на додаток — 6) відсутності гострої необхідності оборонятися від “російської експансії”. Висновок — будь-які кардинальні антиросійські акції з боку керівництва РК марні та безглузді. При цьому, одночасно з природним скороченням слов'янського російськомовного населення в РК посилюється “казахизація” в кадровій політиці правлячих кіл держави.

Таким чином, не виключається, що під час свого головування в ОБСЄ Казахстан виступатиме як колективний представник СНД. Цікавим є збіг тих обставин, що основні євразійські структури знаходяться під контролем двох пострадянських стратегічних партнерів, які відіграватимуть певну роль посередників між Західною Європою і США: в особі Казахстану — з ОБСЄ, а в особі РФ — з СНД.

У цьому контексті більшість експертів вважає знаковою подією пропозицію президента РФ Д. Медведєва щодо підписання державами Євросоюзу, НАТО і СНД російського варіанта нового проекту Договору про європейську безпеку (ДЄБ). Як зазначають іноземні джерела, збіг позицій казахстанського і російського лідерів із вказаного питання може привести до того, що ця тема домінуватиме на порядку денному головування РК в ОБСЄ. Останнім часом саме з позицією Н. Назарбаєва пов'язуються надії на реформування ОБСЄ і формування нової моделі європейської безпеки. На думку експертів, відомий своїми ініціативами по створенню нових і зміцненню вже наявних інтеграційних об'єднань Казахстан докладе максимум зусиль для отримання істотних зсувів у здійсненні так званого “процесу Корфу”, а також підвищення ефективності ОБСЄ (зокрема, ухвалення проекту статуту Організації, пропозиції про узгодження чітких і загальноприйнятних правил, які б були покладені в основу діяльності різних інституцій ОБСЄ).

Підтвердженням зазначеного можна розглядати нещодавню заяву голови Сенату парламенту Казахстану К. Токаєва про те, що офіційною Астаною вже підготовлено пакет пропозицій республіки щодо вдосконалення діяльності ОБСЄ. Крім того, активна співпраця і консолідована позиція з Москвою із згаданого питання, свідчить про те, що саме вище перелічені проблемні питання Астана ставитиме як генеральні на порядок денного свого голування.

Центральною подією має стати скликання за ініціативою РК Самміту ОБСЄ у 2010 р. На користь успіху цього заходу висувуються, зокрема, ті аргументи, що за 10 років після останнього Стамбульський саміт ОБСЄ істотно змінився політичний ландшафт на всьому просторі Організації:

розширення ЄС, Шенгенського простору і НАТО. Проте, підвищення рівня безпеки в зоні ОБСЄ не спостерігається. Нині на підтримку ініціативи Астани вже висловилися Франція, Іспанія, Туреччина, Італія, Росія, Сербія та інші країни.

Одночасно, іноземні джерела відмічають спроби американської сторони чинити тиск на офіційний Казахстан, звинувачуючи казахстанське керівництво у наданні недостатніх зусиль на виконання своїх зобов'язань, узятих перед ОБСЄ, зокрема щодо поправок до Закону РК "Про засоби масової інформації", котрі враховували б рекомендації ОБСЄ, насамперед, стосовно зниження кримінальної відповідальності за дифамацію в мас-медіа, спрощення процедури реєстрації ЗМІ, а також внесення низки змін щодо лібералізації виборчого законодавства республіки. Крім того, представник фонду Карнегі у Москві М. Олкотт акцентував увагу керівництва РК на тому, що не можна, щоб Казахстан як головуєчий в ОБСЄ дозволив собі асоціюватися з позицією Росії.

Заступник помічника держсекретаря з питань Південної та Центральної Азії Дж. Крол також висловив, що Держдепартамент не може зрозуміти сутність існування так званої "джентльменської угоди" між Казахстаном і генсеком ОБСЄ, відповідно до якої було досягнуто домовленості про те, що місія Організації в Казахстані на час головування призупинить публікацію звітів про стан демократичного розвитку в цій країні. Як відзначається німецькими експертами, інтереси США ризикують від європейських.

Зазначена стурбованість американської сторони щодо реальності посилення російського впливу на Астану і, відповідно, на ОБСЄ має достатнє підґрунтя. На період головування в ОБСЄ офіційна Астана визначила для себе низку пріоритетів, які, на думку аналітиків, в основному стосуються інтересів держав Центральної Азії (ЦА). Зокрема, це налагодження реального діалогу між ЄС і державами ЦА. У розрізі зазначених сфер діяльності, нещодавно між зовнішньополітичними відомствами РК і РФ було проведено чергову зустріч, у ході якої було обговорено взаємодію між державами у форматі ОБСЄ — СНД.

За цих обставин Вашингтон має намір налагодити більш тісні контакти з Казахстаном задля нівелювання вказаної негативної для інтересів США тенденції.

Підсумовуючи останні особливості, що виявилися у зовнішній політиці РК, можна зазначити, що Республіка Казахстан на міжнародній арені залишається прихильником принципу багатовекторності, проводячи збалансовану політику у відносинах з

країнами, які мають особливий інтерес до Центральної Азії.

Політична еліта Казахстану вже зараз швидше інтернаціоналізувалася, ніж залишається зорієнтованою на старого союзника — і кожний крок підтримки Росії Назарбаєв відбиває альтернативним ходом у західному напрямі. З боку зазначене виглядає як маніпуляція російським керівництвом, яке розгубило основні важелі управління азіатською ситуацією і бореться за останні — енергетичні.

Нинішнє позиціонування Казахстану в усіх найбільших пострадянських організаціях (і фактичне лідерство в них, оскільки практичні питання прокручує Назарбаєв, а не російське керівництво) зіпсувало останнім роком відносини з усіма союзниками. Зазначене — це, швидше, "політика зростання" з прицілом більше на Європейський Союз, ніж на союз держав ЄврАзЕС — або на ще більш обмежену регіональну схему.

Амбіції Казахстану корегуються за такими ступенями ваги геополітичного чинника:

- залежністю від США;
- "китайським чинником", у якому велика частина казахстанської еліти вбачає головну загрозу;
- необхідністю озиратися на Росію і грати з нею в безпечні пострадянські ігри;
- звертати увагу на реальність і дієвість "російської загрози", а також після випадку з Грузією — на її невідворотність (Актюбінський військовий округ; будівництво елементів військового флоту на Каспії; спроби "інтернаціоналізувати" систему ППО і т. ін.);
- займатися регіональною конкуренцією (за вплив на Киргизстан) і суперництвом (з Узбекистаном за вплив в ЦА);
- забезпечувати участь у актуальних Західних стратегічних геопроєктах.

Узбецький чинник. Як відомо, суперником Казахстану за роль регіонального лідера є Узбекистан, де чинники формування майбутнього виявляються на сьогодні ще більш гостро.

До числа основних модераторів ситуації в Узбекистані можна віднести:

- 1) Афганську антитерористичну операцію Заходу і логічну спробу Ташкента вписатися в адекватний ідейний цикл;
- 2) дисбаланс американо-китайського протистояння на "узбецькому майданчику" і спроби узбецьких правлячих кіл демонструвати самостійність за рахунок погіршення відносин з Росією;
- 3) нарешті, існування економічної невизначеності, пов'язаної з проблемою водокористування і, зокрема, з рішенням Росії довести до кінця проблему зведення ГЕС у Киргизстані та Таджикистані, що, на

- думку узбецької сторони, створює для Узбекистану значні “водні проблеми”;
- 4) особливості релігійного чинника: Узбекистан є найбільш ісламізованою з держав ЦА (хоча б унаслідок наявності традиційних духовних центрів);
 - 5) активне залучення у регіональну конкуренцію (причому, на межі фолу), яка нерідко виливається у форму силового тиску або “загрози вживання сили” щодо сусідів, насамперед, до Таджикистану і Киргизстану, особливо при обговоренні “водокористувальних”, транзитних проблем і питань захисту інтересів узбецької діаспори;
 - 6) заснування другої російської військової бази в Киргизстані, котра істотно знижує можливість узбецького Президента Каримова проводити “традиційну” регіональну політику щодо сусідів;
 - 7) особливості державного устрою: режим Каримова є найбільш авторитарним з усіх центральноазіатських, і майже не надає значення постмодерністським ігровим політичним технологіям, якими “балується” режими інші пострадянських республік.

Ясно, що нинішній розворот Узбекистану начебто у бік Заходу не останній і залежить від того, як йтимуть справи на півдні, тобто в Афганістані, північ якого узбецькі еліти вважають своїм (афганська територія поділяється на узбецьку, таджицьку і пуштунську — “талібанівську” — території природного компактного мешкання відповідних етносів).

У цілому, не дивлячись на зовнішню підтримку, режим Каримова збалансований набагато менше, ніж казахстанський (де ключові позиції у владі займають вихідці із Старшого Жүзу (родоплемінного об’єднання) з Назарбаєвим на чолі; дружина Назарбаєва походить із Середнього Жүзу і контролює його, а один із зятів казахстанського лідера контролює соплеменників Молодшого Жүзу). Саме через більш строкату етнічну структуру і більш складну кланову систему сталість узбецького режиму менша. Звідси підвищена авторитарність влади Каримова.

Таджицький чинник. Таджикистан Рахмона зараз знаходиться у ще складнішій ситуації: 1) транзит ключових ресурсів залежить багато в чому від не зовсім дружнього ставлення з боку Узбекистану; 3) власні “розробки” знаходяться або в зачатковому стані, або призупинені кризою; 4) американська антитерористична операція в Афганістані та Пакистані виштовхує до Таджикистану видавлені в ході громадянської війни терористичні та кримінальні елементи, які починають відновлювати свій контроль над певними регіонами держави;

4) значна частина управлінської еліти залучена в корупційний та кримінальний промісел (наркотрафік з півдня); 5) значна військово-політична і економічна залежність від Росії.

Як Узбекистан, так і Таджикистан потенційно уразливі, тобто, швидше за все, будуть піддані помсті з боку талібів за “північний транзит” у разі провалу антитерористичної операції Заходу. У суспільстві наростає конфліктний потенціал між основними кланами з причинений тим, що Президент Рахмон свого часу спочатку допустив частину опозиції до державного управління, потім методично видавив вчорашніх суперників з владних структур. Зараз таджицька еліта відчуває себе такою, що “відстала в отриманні дивідендів” від участі в Західних стратегіях. З цієї причини останнім часом таджики намагаються шантажувати Кремль “по-каримовськи”. Проте, якщо судити по останньому візиту Рахмона до Росії, така тактика таджицькій стороні позитивного результату не дає.

Киргизський чинник. Киргизстан у азіатському вимірі представляє державу, яка стрімко втрачає геополітичну самостійність:

- значна фінансово-економічна залежність від КНР: більшість зовнішнього боргу Киргизстан винний китайським партнерам;
- відчутна військово-політична та економічна залежність від США: рішення про відкриття американської бази в Манасі (погоджене з Росією, але яке викликало крайне роздратування в Пекіні) було прологом до безстрокової присутності військових США в Киргизстані; нині під тиском російської сторони та за погодженням з нею зазначена військова база після ліквідації у 2009 р. перетворюється у ТЦП (транзитний центр перевезень) антитерористичного військового контингенту США і НАТО в Афганістані; ключові радники Президента Бакиєва з економіки — американці;
- безумовна багатоаспектна залежність від РФ: створюючи другу військово базу (після Канта в м. Ош) Росія перетворюється у гаранта безпеки режиму у Бішкеку від загроз з боку Узбекистану, і, одночасно, — у військового модератора місцевої ситуації. Наступним логічним кроком РФ у Киргизстані стає участь у розбудові ключової азіатської інфраструктури — системи з розподілу водних ресурсів;
- достатньо відчутні недвозначні претензії та серйозний всебічний вплив Казахстану на ситуацію в країні та її зовнішню політику;
- традиційне недоброзичливе (часом вороже) ставлення до Киргизстану політичної еліти і керівництва Узбекистану;

– наявність у Киргизстані великої кількості “вільних грошей” (отриманих, в основному, від наркотрафіку, до якого залучені, за різними даними, багато вищих державних чиновників). Зазначені кошти політичними опонентами (в тому числі й закордонними) можуть бути використані для організації будь-чого в державі. Організувавши перед президентськими виборами нові баланси присутності Заходу і Росії, Бакиєв на даному етапі обійшовся без “кольорового” революційного загострення, але залишається не застрахованим від його рецидивів в разі втрати довіри з боку будь-якої із зовнішніх сторін (РФ, США і КНР) та порушення балансу сил між ними.

Туркменський чинник. Якщо не звертати увагу на статус Туркменістану “нейтральної держави”, визнаний ООН, і спробу грати в багатовекторність, то туркменська історична перспектива схожа з попередніми державними утвореннями ЦА: якщо буде налагоджений якийсь інший механізм спадкоємності влади, ніж нинішній — поява конкуруючих між собою вождів і державних закатів — неминуча.

Загальний підсумок: можна зазначити, що вищезгаданий “геополітичний трикутник” (Захід — РФ — КНР) надаватиме визначний вплив на політику та економіку держав ЦА (при зростанні залучення держав ЄС). Певну самостійність, або, швидше, регіональну ініціативність можна припускати лише з боку Казахстану та й то у випадку, якщо він буде здатний посилити свої позиції російською підтримкою. Решта чотири держави: Узбекистан та Туркменістан — у меншій мірі, Таджикистан і Киргизстан — у більшій, так чи інакше існуватимуть у чужих геополітичних сценаріях.

Китайський чинник. Аксиоматичне те, що присутність США та їхніх союзників із Західної спільноти в Афганістані мотивоване більше китайським чинником (а також потребою одночасно “мати військовий механізм тиску” на Іран, Росію, Індію, Пакистан тощо), ніж справжньою терористичною загрозою.

Попри все, Китай через свою політичну філософію до 2020 року, принаймні у військовій сфері, демонструватиме вигляд “пасивного гравця”, компенсуючи можливі тимчасові геостратегічні (військово-політичні) втрати більш широкою економічною експансією до Центральноазіатського регіону.

Чинник військової присутності Заходу в Афганістані. З урахування зазначеного “китайського чинника”, ключовим модератором Центральноазіатської ситуації на найближчі роки (як мінімум — 4) стає Афганська антитерористична операція Заходу

на чолі зі Сполученими Штатами Америки. У цьому контексті необхідно нагадати точку зору британських експертів щодо перспектив її реалізації. Так, британці зазначають, що військова присутність Заходу в регіоні матиме ефект лише у разі тривалого (до тридцяти років) перебування військового контингенту союзників.

Результати оцінки і аналізу тенденцій розвитку оперативної обстановки дають підстави визначити такі основні сценарії розвитку ситуації.

Перший сценарій: коаліція досягає “стабільного Афганістану”. Виникає схема перетрасування потоків центральноазіатських енергоносіїв з півночі (від Росії та її території) на південь — до пакистанських портів та Індії. Гарантом цього геопроекту стають Західні (в основному американські) військові контингенти. Транспортну схему контролюватиме Захід, а РФ і КНР будуть максимально усуватимуться від участі в цих заходах.

Проте, навіть при цьому “перетрасуванні” — заява дуже гучна — до трансфганського газопроводу додадуться в осяжному майбутньому ще максимум 1—2 гілки трубопроводів (потенційно, з Туркменістану). Антитерористичну мотивацію військової присутності в регіоні Заходом буде замінено на енергетичну — потреба захисту енергопостачальних комунікацій.

Модифікація політичних режимів Центральноазіатського регіону стане актуальною і прискореною: у разі успіху Афганської операції Заходу не будуть потрібні мудрі “каримови — назарбаєви”, знадобляться лідери типу “ющенки — саакашвілі”. Таким чином, успіх Західної коаліції — це пролог трансформації нинішніх режимів “помаранчевим” (або іншим подібним) способом, оскільки, з рештою, виникне потреба міняти парадигму відносин і статус, як мінімум двох вершин геополітичного трикутника — РФ і КНР — на домінування США).

Проте, упродовж 10-річного терміну більшість нинішніх режимів має перспективу автоматично змінитися й природним шляхом (зміна поколінь, природний відхід від справ представників колишньої радянської партноменклатури), що саме по собі може бути прологом дестабілізації будь-якої з держав регіону, тобто, приводом для будь-якої із зовнішніх сил для втручання у внутрішні справи (якого так боїться пан Каримов, виступаючи проти широких функцій КСОР ОДКБ); формальна присутність режимів ЦА в пострадянських організаціях дає право Росії (та іншим країнам ОДКБ) рішучого реагування на ситуацію (за умови достатності сил і впливу у самої Росії). Останнє, неначебно, “куплено” згодою керів-

ництва РФ на створення “Північного афганського транзиту” для Заходу.

Зараз Росії залишається лише не вірити в успіх Західної коаліції, робити посильні ставки на можливість свого впливу на 1) “слабку ланку” азіатського рівняння (Киргизстан і Таджикистан); 2) союз з Казахстаном; 3) створення противаг амбіціям і малокерованій політиці Узбекистану; 4) поступове посилення “фінансово-економічної прив’язки” нового керівництва Туркменистану до російських геопроєктів.

Другий сценарій: коаліція зазнає поразку, тобто, не досягає поставлених цілей, несе великі втрати і йде з Афганістану. Багато аналітиків-футурологів вважають цей варіант кошмаром, оскільки Захід нині ніби захищає там (у тому числі) й Росію від талібів (які, нібито, можуть дійти до Оренбурга). Зазначене залякування було винайдене казахстанськими політологами для виправдання сумнівних військових ігор Казахстану з НАТО і США, а також, мабуть, виникли під впливом американської дезінформації.

Тут доречно повернутися до істинних цілей присутності США в ЦА. З урахуванням того, що ніхто не ловить Бен Ладена, поки не вторгається у “зону племен”, не відбирає у “паків” ядерну зброю — хоча у Форт-Бразі, за чутками, вже сформовані групи його захоплення.

Істинна стратегічна мета США — не перемога над талібами, а:

- створення необхідної інфраструктури військової присутності по периметру державних кордонів КНР і відповідних умов для демонстрації загроз китайському комуністичному керівництву;
- присутність заради контролю Євразійського простору: як така, що дозволяє оперативіно потрапити на ТВД потенційних супротивників у ключових регіонах Євразії;
- відновлення втраченого контролю над талібами у межах сумісного проекту “Талібан” ЦРУ США і пакистанської військової розвідки СІС;
- потенційний контроль над ресурсами Центральноазіатського регіону.

Набагато небезпечніші для Росії можуть бути деякі наслідки “чорного сценарію” — поразки (або відходу) коаліційних військ, які можуть логічно слідувати в умовах застосування нинішніх технологій ведення протидієборства. Зазначені наслідки пов’язані не стільки з талібами, скільки з тактикою поведінки Заходу. Визначені тенденції розвитку ситуації в Афганістані (особливо ті, які виявилися в ході останніх президентських виборів) указують на низку варіантів поведінки Заходу на афгано-пакистанському ТВД:

- до влади можуть повернутися таліби, бо нинішній кабульський режим Корзая тримається виключно на Західних багнетах;
- повернення талібів може бути підсумком громадянської війни;
- проте, наслідком повернення талібів до Кабула, який представляє нині набагато більш зручну мішень, ніж за часів Мушаррафа і, тим більше, Зія-уль-Хака, може створити умови до їх більш ґрунтовної інфільтрації у “зону племен” Пакистану і взагалі до більш активного військового тиску на правлячі кола Пакистану в цілому, серед яких багато співчуваючих талібам.

Хоча система безпеки пакистанського ядерного арсеналу вважається однією з кращих в світі (роздільне зберігання компонентів), питання його попадання до рук фундаменталістів залишатиметься відкритим. За наявною інформацією, останні три роки таліби, як мінімум, тричі робили спроби прорватися до пунктів його складування.

Проблема в тому, що військова поразка, криза або інші причини неможливості продовження афганської кампанії, які можуть привести до рішення про виведення із Афганістану коаліційних військ, з великим ступенем вірогідності спровокує Захід, у першу чергу, на:

- стимуляцію повної дестабілізації оперативної обстановки в регіоні, яка автоматично призведе до просування радикальних елементів “ісламського поясу” не тільки на південь, південний схід (до Пакистану); на схід (в СУАР як “ворота” Піднебесної); але й на північ, що при найвдалішому результаті для євразійського “підчерев’я” призведе, як мінімум, до перенапруження азіатських режимів по периметру кордонів РФ;
- реальний варіант розколу Афганістану за етнічно-територіальною ознакою (тобто, відбудеться виділення “афганського Узбекистану”, “афганського Таджикистану” і “Пуштунистану”); минулі президентські вибори продемонстрували, разом з іншими компонентами, чинники етнічного розколу Афганістану, що все більше заглиблюються, де число таджиків майже порівнялося з числом пуштунів — і все більш активну роль відіграє “узбецький чинник”, який через передвборні міркування Карзаєм протиставлявся “таджицькому чиннику”.

При поглибленні зазначених тенденцій, американці, коли скоро справи їх йтимуть не дуже добре, можуть застосувати жорстку тактику, аналогічну тій, що здійснюється в Іраку (країна фактично розділилася на курдські, шіїтські та суннітські регіони, а у перспективі не виключається утворення

конфедерації або розкол країни на окремі державоподібні утворення.

Відособлення в тій або іншій формі Таджики і узбеків Афганістану створює неабиякі проблеми режимам суміжним держав (насамперед Узбекистану, Таджикистану і Киргизстану), враховуючи слабкість їхнього державного управління: в усякому разі, спокуса міжкланового поділу влади, особливо в Таджикистані, зростає значно — і замість “Великого Таджикистану” або “Великого Узбекистану”, як то мріялося деяким пострадянським політикам, буде елементарний експорт громадянської війни на північ.

Третій сценарій: більш реалістичним багачиться такий сценарій — американці, проголошуючи вивід військ, не виходять з Афганістану (такий сценарій нині відпрацьовується в Іраку). Таким чином, “американський відхід з Афганістану” (рано чи пізно) може знайти вельми своєрідні та загрозові для сусідів контури.

По-перше, вибрана форма військових дій не здатна привести до перемоги в європейському розумінні цього слова. У талібів 1) немає столиці, яку можна поруйнувати, 2) постійної території, яку можна окупувати, 3) керівництво цілком замінене (нейтралізують, приміром, Омара нічого не дасть — прийде на заміну інший авторитетний мулла); 4) немає у талібів навіть особливих цілей, окрім завдання шкоди іноземним військам та спонукання до їх відходу (воювати для талібів — це спосіб життя, отримання коштів та інших засобів для існування, іншого способу організації життя вони не уявляють). Талібам нікуди поспішати, у них навіть до смерті особливе, відмінне від Заходу, ставлення (“у Заході — дні та місяці, у талібів — час”, — як полюбляють говорити їх представники).

По-друге, економічна ситуація в регіоні така, що неминучим є фізичне відтворення лав Руху “Талібан”.

По-третє, спроби Заходу налагодити через Карзая переговорний процес в Арабських Еміратах з “помірними талібами”, з одного боку, малоефективні (оскільки цей оксюморон, сюрреалізм: “помірний” на думку афганців — це той, хто не воює, а не воює — значить не таліб); з іншого — зазначена тактика Заходу видає відзначену мету (одну із цілей) кампанії — відновлення контактів і взаємодія з тим, хто виїшов у проекті “Талібан” з-під контролю. Навіщо? Природно, щоб потім контрольовано використовувати талібів у своїх цілях.

У цьому контексті, не виключено, що талібам навмисно дадуть відвоювати собі якусь подібність “халіфату”, контрольованої США нарко-террористичної території

на зразок “косовської моделі”. Інших способів зберегти мотивацію присутності Західної військової коаліції під боком у Китаю, Росії, Індії і Ірану не має.

Не менш екзотично можуть виглядати і форми закінчення кампанії, де у Заході маса варіантів, здатних викликати головний біль у сусідів — держав Центральної Азії, Росії, Китаю, Пакистану та Індії:

а) окопатися на узбецько-таджицькій півночі Афганістану, менш пуштунізованому і більш спокійному;

б) або, що буде ще більшим сюрпризом для Китаю і, особливо, для Росії, вивести війська в пострадянські республіки Центральної Азії, тобто побудувати буфер ще північніше, організувавши перманентне військове базування в Узбекистані, Таджикистані та Киргизстані, остаточно підірвавши там вплив Росії і Китаю.

Принаймні, зараз до такого сценарію, мабуть, готовий Ташкент. Та і Душанбе з Бішкеком, як падаючі системи, тим більше, якщо загроза реставрації влади талібану стане реальною, будуть не проти.

В осяжному майбутньому більшість експертів прогнозує падіння впливу РФ на ситуацію в ЦА при зростанні впливу (і конкуренції) між Заходом (США, ЄС) і Китаєм. За їх прогнозами, держави регіону, разом з Близьким і Середнім Сходом, мають перетворяться на “найгарячіший майданчик” перетину глобальних стратегій “сильних світу цього”.

Враховуючи американську військову аналітику і практичний досвід операцій наявного ідейного циклу Заходу, можна припустити на перспективу заміни “британських” і “сталінських” меж регіону. Перш за все, це може відбутися в слабких пострадянських ланках — у Таджикистані та Киргизстані, а також в Афпаку — Афганістан/Пакистан).

Опорою американської політики в ЦА за “пакистанською моделлю” може стати Узбекистан, який має для цього всі передумови. Вже зараз ідея дислокації американських військ спеціального призначення актуальні практично для всіх пострадянських країн Центральноазійського регіону.

Висновки

1. Головним досягненням Лондонського-2009 року самміту “Великої двадцятки” є беззастережний консенсус, якого удалося на ньому досягти, незважаючи на розбіжності культур і економік держав-учасниць. Серед головних рішень самміту — введення елементів планового ведення господарства, ліквідація “податкового раю”, зняття принципу банківської таємниці, фінансова підтримка потенціалу МВФ і МБРР.

Так, зокрема, було офіційно визнано, що ліберальна модель організації ринкової економіки, яку нав'язала світу американські партнери не виправдала себе. У зв'язку з цим прийнято рішення рекомендувати урядам держав жорстко контролювати процеси і функціонування міжнародної фінансової системи, аж до введення на національному рівні державного планування:

1) стимулювати через квотування, ліцензування та інші економічні важелі підприємницькі структури, особливо ТНК не створювати перевиробництва товарів і перенакопичення надлишкового капіталу;

2) застосовувати санкції проти офшорів, які приховують інформацію про клієнтів, які уникають оподаткування;

3) зняти принцип банківської таємниці з клієнтів, яких правоохоронні органи розробляють по найбільш небезпечних злочинах: "ухилення від сплати податків", "організована транснаціональна злочинність", "наркоторгівля", "торгівлі людьми", "незаконна торгівля зброєю", "тероризм".

Підсумкове комюніке. Відповідно до проекту підсумкового комюніке самміту, опублікованого британською газетою "Financial Times", представники держав G20 відзначили, що погоджуються на:

- заходи, спрямовані на створення більш надійної схеми фінансового регулювання і нагляду;
- фінансові заходи, спрямовані на підтримку економічного зростання і ринку праці, забезпечення постійного припливу капіталу в країни, що розвиваються;
- збереження ринкових принципів при організації і управлінні економікою;
- збільшення кредитних ресурсів МВФ і забезпечення їхнього ефективного використання на нестатки країн, що розвиваються. А саме — виділити один трильйон доларів Міжнародному валютному фонду (МВФ) і Всесвітньому банку реконструкції і розвитку (ВБРР) для збільшення кредитування бідних країн, що розвиваються;
- зобов'язання проводити економічну політику з урахуванням її наслідків для інших держав і утримуватися від змагальної девальвації своїх валют;
- розпочати реформування мандатів МВФ і Всесвітнього банку реконструкції і розвитку у сфері визначення нового порядку їхнього керування з урахуванням змін у світовій економіці.

Прем'єр-міністр Великої Британії Гордон Браун заявив, що самміт довів можливість колективного вирішення глобальних проблем. Президент США Барак Обама на своїй заключній прес-конференції назвав самміт історичним — поворотним

пунктом, який відкриває епоху глобальної відповідальності.

2. Зламати логічну еволюцію ситуації на Євразійському просторі, особливо в ЦА, у стратегічній перспективі здатні:

- глобальний кліматичний форс-мажор;
- ще більш радикальна зміна курсу США унаслідок кризи;
- радикальне загострення відносин між вершинами геополітичного трикутника (Захід, Росія, Китай);
- ескалація і заглиблення конфлікту в ЦА на пакистанському або іранському векторах.

3. З цього виходить:

- Захід знайде способи моделювання ситуації при будь-якому результаті Афганської антитерористичної кампанії, яка здатна продовжуватися від 4-х (гарантовано) до 15-30 років (як перманентна шахова партія);
- Захід присутній в регіоні не з розрахунку на перемогу, а з розрахунку на переформування регіонального розкладу відповідно до своїх планів, які можуть варіювати від створення стабільної альтернативної енергетичної інфраструктури (плюс військовий тиск на Китай і Росію (у сукупності з Індією), до формування нарко-терористичної території за "косовською моделлю" (для створення на тривалу перспективу керованих конфліктів);
- аксіоматичний висновок, що з Центральної Азії Захід не піде; в кращому разі, відхід буде обставлений "по-іракськи": інфраструктура військових баз від Грузії до Киргизії з великим ступенем вірогідності обрамлятиме периметр пострадянського простору, створюючи одночасно, ілюзію співпраці з Росією і загрозою для неї. Росії в цій ситуації доведеться займатися тим же: військовий аспект взаємодії з регіоном буде виведений на перший план; тобто, проблема розділу впливу Росії із Заходом в ЦА буде актуальною в найближче десятиріччя;
- в найближче десятиріччя в більшості держав регіону тим або іншим чином відбудеться зміна еліт, що ще більш послабить їхні зв'язки з Росією і залучить їх до Західних сценаріїв. При цьому, Захід ні за що не дозволить Китаю повністю контролювати ресурсну базу Центральноазіатського регіону;
- на користь Росії (і, у меншій мірі, залежно від довгострокових стратегій та умов їх реалізації, на користь Заходу) не допустити дестабілізації на фоні перманентної афганської невизначеності; по-можливості, зберегти нормальні відносини зі всіма режимами регіону;
- найбільші шанси на збереження "суб'єктності" в регіональній політиці мають Ка-

захстан і Узбекистан (хоча останній — у меншій мірі унаслідок більшої уразливості). Таджикистан і, особливо, Киргизстан, на думку низки експертів, становлять скніючі державні структури з негативною еволюцією. Таджикистану загрожує переформатування кланових балансів, Киргизстану — повна втрата геополітичної самостійності. При цьому, більшості регіональних амбіцій (у тому числі, казахстанських) не вдасться реалізувати — держави регіону в осяжному майбутньому залишаться вторинними в стратегіях головних геополітичних гравців, у більшій мірі Заходу і Китаю, ніж Росії. З цієї причини пролонгація в осяжному майбутньому їх багатовекторної (“і нашим, і вашим”) політики неминуча;

- не виключено, що на певному етапі розвитку ситуації США почнуть схилити російське керівництво до більш виразної військової участі в афганській операції, чого, при всіх спокусах і думках про “повернення до Афганістану”, за висновками російських експертів, допускати не слід. Економічне повернення — інша справа;
- з часом цілком можливе загострення відносин Росії і Китаю: стимуляція загострення відносин РФ з КНР може виходити і від Заходу: ключові “тіньові” радники Обама — прихильники заспокоєння Пекіна за рахунок Росії. Як наслідок, в нинішній військовій схемі ситуації в ЦА Москва, фактично, стала на бік США та їхніх союзників по НАТО. Те, що робить нинішнє російське керівництво, посилює стратегічні загрози позиціям і політиці Китаю не лише в Центральноазіатському регіоні, а й на Далекому Сході, в Південній Азії та АТР. Інші чинники — зростання впливу Китаю на Пакистан і кооперація США з Індією, не кажучи про гіпотетичний тиск Пекіна на місцеві центральноазіатські режими щодо збудження антиросійських тенденцій.

4. Відправними точками для розуміння еволюції нинішньої ситуації залишаються процеси в: 1) політиці Заходу щодо афганського лідера Карзая; 2) організації переговорів з талібами; 3) формуванні цілей та характер підсумків з’ясування відносин між

США і Великою Європою (ЄС+ Росія) щодо афганської стратегії; 4) визначенні контурів дій у відповідь керівництвом ЦК КПК і КНР на ескалацію військових і політико-дипломатичних дій Західних конкурентів в Афганістані; а також визначення характеру і ступеня адекватності реагування китайської сторони на визначені адміністрацією Б. Обама заходи щодо стримування амбіцій комуністичного Китаю на “світову гегемонію” (превентивні попередження КНР в Тибеті та Синдзяні не перешкоджають “західному сценарію” вже прозвучали. Пекін відповів на це “комариними укусами” — атаками місцевих партизан на деякі ТНК в Африці та Латинській Америці. Проте, головні козири — економічні — Пекін відкидати не поспішає. Актуальною залишається проблема розширення Афганської антитерористичної операції на територію Пакистану, правляча еліта якого всебічно підтримується із Пекіна).

Література

1. *Другая Средняя Азия.* — Ч. 1. — 14.12.2009. Електронна адреса: <http://www.dumaem.ru>.
2. *Информационно-психологическая безопасность в эпоху глобализации* : учеб. пособ. / А. М. Кузьменко, В. М. Петрик, А. А. Штоквиш / под ред. В. В. Остроухова. — К., 2008. — 544 с.
3. **Кузьменко А. М.** Відлуння Квітневого-2009 самміту “Великої двадцятки”: особливості оперативної обстановки і сучасної державної політики Китайської Народної Республіки у сфері безпеки на рубежі 2010 року (Теоретико-методологічні та організаційно-правові аспекти) // Юридич. журнал. — 2010. — № 1. Електронна адреса: <http://www.justinian.com.ua>.
4. **Кузьменко А. М.** Інформаційно-психологічна війна епохи глобалізації (Частина 3. Доктринальні підходи Китайської Народної Республіки та Республіки Індія. Частина 4. Доктринальні підходи Ісламської Республіки Пакистан та радикальних мусульманських рухів) // Юридич. журнал. — 2007. — № 7—8. Електронна адреса: <http://www.justinian.com.ua>.
5. **Кузьменко А. М.** Квітневий-2009 самміт “Великої двадцятки”: особливості оперативної обстановки і сучасної державної політики Китайської Народної Республіки у сфері безпеки // Юридич. журнал. — 2009. — № 7—8. Електронна адреса: <http://www.justinian.com.ua>.
6. **Кузьменко А. М.** Квітневий-2009 самміт “Великої двадцятки” // Юридичний журнал. — 2009. — № 5. <http://www.justinian.com.ua>.
7. **Кузьменко А. М.** Особливості впливу на економічну безпеку України інтересів Китаю в Східноєвропейському, Чорноморському та Кавказькому регіонах / А. М. Кузьменко. — К., 1996. — 400 с.
8. **Соціально-правові основи інформаційної безпеки** : навч. посібник / А. М. Кузьменко, В. М. Петрик, В. В. Остроухов / за ред. В. В. Остроухова. — К. : Росава, 2007. — 495 с.

В статье предлагается теоретико-методологический подход к оценке, анализу и прогностическому моделированию сценариев развития современных международных отношений.

Ключевые слова: геостратегия, оперативная обстановка; правовое обеспечение государственной политики; прогностическое моделирование.

In the article theoretical and methodological approach towards assessment, analysis and prognostic modelling of scenarios of development of modern international relations are brought forward.

Key words: geostrategy, strategical situation, legal foundation of state policy, prognostic modeling.